

ПІДПРИЄМНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ ЯК ОДНА ІЗ НАЙВАЖЛИВІШИХ І ЖИТТЄВО НЕОБХІДНИХ ГАЛУЗЕЙ НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА

УДК 334.012.23

Віктор Мадзігон, кандидат педагогічних наук, науковий співробітник лабораторії трудової підготовки і політехнічної творчості АПН України, м. Київ

ПІДПРИЄМНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ ЯК ОДНА ІЗ НАЙВАЖЛИВІШИХ І ЖИТТЄВО НЕОБХІДНИХ ГАЛУЗЕЙ НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА

У статті розкривається питання підготовки учнівської та студентської молоді до підприємницької діяльності в умовах ринкової економіки у системі освіти, що відповідає Болонському процесу якості, Національному класифікатору України щодо професій та посад з розвитком нових видів економічної діяльності та технологій виконання робіт відповідної кваліфікації із набутими професійними фаховими вміннями та навичками.

Ключові слова: підприємництво, підприємець, освіта, ринок, професія, бізнес, економіка, маркетинг, менеджмент, власність, технологія, сільське господарство, рослинництво, тваринництво, земельний кадастр, урожайність.

Табл. 1. Літ. 14.

Актуальність проблеми. Важливим на сучасному етапі розвитку світової економіки є те, що попри всі відмінності у формах і методах господарювання, етапах і рівнях досягнення успіхів окремими країнами, формуються спільні напрями в реформуванні економічних систем. Зокрема, методологічну основу економічних реформ формують такі напрями як роздержавлення, демократизація, лібералізація, приватизація, розвиток підприємництва та фермерських господарств. Саме ці напрями стали основними принципами у розвитку різних видів підприємств, розвитку підприємництва і головне широка економічна освіта учнівської і студентської молоді до діяльності у ринковій економіці, де ВНЗ готують фахівців із високими професійними компетентностями менеджерів, маркетингологів та підприємців до діяльності як у великому так і малому бізнесі, відзначають М. Вачевський, В. Мадзігон [5].

Недооцінку малого підприємництва, ігнорування його економічних і соціальних можливостей протягом майже всіх років реформаційних перетворень можна кваліфікувати як великий стратегічний прорахунок, який поглибив кризу економіки України в цілому, відзначає С. Давимука [8].

Однак проблема розвитку приватного сектора економіки, підприємництва вимагає постійного вивчення, вдосконалення підходів до цієї діяльності, відзначено З.С. Варналій, В.О. Сизоненко в роботі [4].

Аналіз останніх публікацій. Даній проблемі присвячено і випущено друком у світ значну кількість науково-методичної літератури, яка висвітлює питання підприємництва як напрям людської діяльності, до них слід віднести законодавчу та нормативну літературу [1], [2], [3], а також роботи З. Варналій, В. Сизоненко [4], М.В. Вачевський, В.М. Мадзігон [5], А.С. Гальчинський, П.С. Єщенко, Ю.І. Палкін [6], С.А. Давимука [8], В.І. Голиков [7], Л.М. Ковальчук [9], І.Р. Михасюк, З.М. Залого, О.Є. Сухай [10], В.М. Мадзігон [11], С.В. Мочерний [14], та інші автори, роботи яких використовуються в навчальному процесі.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розроблення теоретичних і практичних концепцій, становлення та розвитку приватного сектора економіки, підприємництва в сільському господарстві відносно до встановлення різних форм власності в ринкових відносинах і важливого фактору національного відродження і розвитку України.

Виклад основного матеріалу. Сільське господарство – важлива складова частина, одна із основних, життєво важливих галузей аграрного господарства і сфер матеріального виробництва. Аграрне (латинське слово) господарство і у перекладі на українську мову означає “земельний”, або користування землею.

Зазначимо, що для забезпечення життя населення планети сільське господарство залишається найважливішою галуззю народного

Аграрні відносини

це складова частина економічних відносин в сільському господарстві, що викликають з приводу володіння і використання землі як головного засобу сільськогосподарського виробництва.

ПІДПРИЄМНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ ЯК ОДНА ІЗ НАЙВАЖЛИВІШИХ І ЖИТТЄВО НЕОБХІДНИХ ГАЛУЗЕЙ НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА

господарства. Наприкінці ХХ ст. з 6 млрд населення земної кулі у слаборозвинутих країнах світу голодує 1 млрд чол. Проблема нормального забезпечення продуктами харчування гостро стоїть для сотень мільйонів населення у різних куточках нашої планети, в т.ч. в Україні. Сільське господарство є також важливою сировинною базою для харчової і легкої промисловості. У цій галузі відбувається безпосередня взаємодія людини з природою, від якої значною мірою залежить здоров'я людини, її психологічний, нервовий, емоційний стан [5].

Сільському господарству України було завдано величезних збитків під час насильницької колективізації 1929 – 1932 рр., штучного голодомору, непродуманої аграрної політики в часи панування адміністративно-командної системи в 90-их рр. ХХ ст. Унаслідок цього найбільша чорноземна країна світу, яка згідно з оцінками спеціалістів може прогодувати не менше 250 млн чоловік, неспроможна поки що забезпечити продовольством власне населення [5].

Жодна галузь народного господарства не залежить такою мірою від природнокліматичних умов, як сільське господарство. Це зумовлено насамперед використанням землі як специфічного, значною мірою не відтворюваного засобу виробництва, її родючість, місце розташування. До того ж земля за умов раціонального використання не втрачає своїх корисних властивостей, може поліпшуватись, а її цінність постійно зростатиме.

Що стосується особистих селянських

господарств, то сьогодні вони функціонують в умовах слаборозвиненої матеріально-технічної бази, дуже залежить від великих сільськогосподарських і торговельних підприємств як у сфері виробництва, так і у сфері обігу, як відзначає відомий вчений професор Іван Михасюк [10, 118].

В цілому ж включення сільського господарства України у світове господарство шляхом участі в СОТ повинно сприяти підвищенню ефективності виробництва сільськогосподарської продукції, поліпшенню її якості з урахуванням світових стандартів, розвитку конкурентоспроможного агропромислового виробництва, створення для цього сприятливих умов усередині країни, забезпечення продовольчої безпеки. Продовольча безпека України є незадовільною через нестабільність виробництва сільськогосподарської продукції і продовольства. Рівень споживання продовольчих товарів є гранично низьким і є незадовільними показниками енергетичної та білкової цінності харчового раціону населення великих міст і промислових центрів, відзначає Л.М. Ковальчук [9].

Нові господарські формування є дрібними і ще не можуть задовольняти суспільний попит на сільськогосподарську продукцію. Звідси і кризові явища в економіці АПК. Проте можливі кризи аграрного підприємництва різномірні не тільки за своїми причинами і наслідками, але й за своєю суттю. При цьому заслуговує на увагу пропонування класифікація причин виникнення аграрних криз в Україні та особливості їх прояву, табл. 1.

Таблиця 1.

Особливості прояву аграрної кризи в Україні на сучасному етапі

Симптоми кризи	
Кризи	Наслідки кризи
Спад виробництва і реалізації сільськогосподарської продукції	
Інфляційна криза	Диспаритет цін
Структурна криза	Диспропорції в галузях сільського господарства
Товарна криза	Зміни в структурі реалізації продукції
Гостра нестача фінансових коштів	
Платіжна криза	Заборгованість
Зниження продуктивності праці і конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції	
Техніко-технологічна криза	Падіння рівня рентабельності
Інвестиційна криза	Зниження обсягів капітальних вкладень
Непрофесіоналізм управлінських кадрів	
Кадрова політика	Відсутність знань і навичок з управління в умовах ринку. Недосконала організаційно-управлінська структура
Уповільнення темпів реформування	
Криза аграрної реформи	Відсутність персоніфікації майна підприємств і реалізації права власності на землю

ПІДПРИЄМНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ ЯК ОДНА ІЗ НАЙВАЖЛИВІШИХ І ЖИТТЄВО НЕОБХІДНИХ ГАЛУЗЕЙ НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА

Головним засобом виробництва в сільському господарстві є земля, яка просторово розосереджена і в різних районах країни має неоднакову родючість.

Сільське господарство ділиться на дві великі галузі, які мають таку структуру: виробничі фермерські господарства, міжгосподарські підприємства, навчальні і наукові сільськогосподарські підприємства, виробничі сільськогосподарські підприємства, меліорація, ветеринарні установи, організації із обслуговування сільського господарства (захист рослин і карантин, землевпорядкування), господарське управління с/г та особисті сільськогосподарські підсобні виробництва.

Сільськогосподарське виробництво – це вирощування сільськогосподарських культур і розведення сільськогосподарських тварин для забезпечення населення продуктами харчування, а промисловості – сировиною. Із сільськогосподарської сировини виробляється практично вся продукція харчової і близько 75% продукції текстильної промисловості. На продукцію с/г і промислові товари, вироблені із сільськогосподарської сировини, припадає близько 70% роздрібного товарообороту державної і кооперативної торгівлі, в тому числі на продовольчі товари – понад 50%. Рівень розвитку с/г суттєво впливає на обсяг необхідного продукту – матеріальної основи зростання реальних доходів населення, та суспільного споживання.

Завдання економіки с/г є найбільш повне використання найновіших даних науки про сільське господарство з технологічного боку. При розробці теоретичних основ управління галуззю економіка враховує вимоги законів природознавства, що їх вивчають сільськогосподарські і біологічні науки: землеробство, рослинництво, тваринництво.

Економіка сільського господарства тісно пов'язана з рядом інших суміжних економічних

наук. Для вивчення і узагальнення масових статистичних матеріалів, виявлення тенденцій розвитку галузі вона використовує дані сільськогосподарської статистики, для розміщення і спеціалізації виробництва – економічної географії, при аналізі діяльності підприємства – бухгалтерського обліку. В нинішніх умовах конкуренції – використовує знання з маркетингу і наукового управління з використанням людського фактору – менеджмент, а оптимального використання виробничих ресурсів – економічної кібернетики.

Концентрація засобів виробництва і праці в розрахунку на одиницю земельної площі в сільському господарстві значно менша, ніж в інших галузях народного господарства. Сільське господарство відрізняється від них і сукупністю спеціалізованих машин та умовами праці. Період виробництва і робочий період в сільському господарстві, як правило, не збігається в часі. Оскільки предметом праці в сільському господарстві є живі організми (насіння рослин, яйця птиці, молодняк тварин тощо), то основним виробничим процесом тут є не фізичний чи хімічний, а біологічний.

Отже, в сільському господарстві людина передусім зв'язана з природними умовами, від яких великою мірою залежить розміщення, спеціалізація і обсяг виробництва продукції сільського господарства, або розвитку агропромислового комплексу.

Агропромисловий комплекс складається із трьох сфер і обслуговуючих ланок.

За призначенням і кінцевим використанням продукції в АПК розрізняють два основних під комплекси.

Перша сфера

галузі, що виробляють для сільського господарства і агропромислового комплексу засоби виробництва: тракторне, сільськогосподарське і продовольче машинобудування, машини для тваринництва і кормо виробництва, виробництво мінеральних добрив і хімічних засобів захисту рослин і тварин, мікробіологічна і комбікормова промисловість, а також капітальне будівництво та виробництво засобів виробництва. Тут виробляється 15,2 % загального обсягу продукції комплексу.

Друга сфера

власне сільське господарство, в тому числі особисті власні господарства (фермерство) і лісове господарство. Тут виробляється 45,6% загального обсягу продукції АПК.

ПІДПРИЄМНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ ЯК ОДНА ІЗ НАЙВАЖЛИВИШИХ І ЖИТТЄВО НЕОБХІДНИХ ГАЛУЗЕЙ НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА

Третя сфера	галузі промисловості їх переробки сільськогосподарської сировини. До неї відносять галузі і підгалузі харчової, борошняно-круп'яної, м'ясо-молочної, рибної, легкої промисловості (первинна обробка бавовни, льону, вовни, хутряної сировини, виробництво тканими, одягу, трикотажу, шкіряних товарів, взуття, хутряних виробів) громадське харчування. Вона дає 39,2% обсягу продукції АПК.
--------------------	--

Агропродовольчий під комплекс в свою чергу включає такі продуктові під комплекси: зерно продуктивний, картоплепродуктовий, бурякоцукровий, Завдяки родючості земля має ту специфічну особливість, через яку прийнято називати її продуктивною силою. Земля при правильному

Агропродовольчий під комплекс	це сільське господарство (в тій його частині, в якій виробляються продукти харчування і сировина для виробництва продовольчих товарів), харчова, м'ясо-молочна, борошномельна промисловість, громадське харчування, торгівля продовольчими товарами, а також галузі промисловості, що постачають підприємствам і організаціям даного під комплексу необхідні засоби виробництва.
--------------------------------------	--

Підкомплекс непродовольчих товарів	включає сільське господарство в тій його частині, в якій виробляється сировина для непродовольчих товарів, всі підгалузі легкої промисловості, які використовують сільськогосподарську сировину, виробництво тканими, одягу, трикотажу, взуття, шкіряно хутряних та інших виробів і промисловість, що постачає ці галузі засобами виробництва.
---	--

плодоовочево-консервний, виноградно-виноробний, м'ясний, молочний, масложировий. Серед них найбільше значення мають зерно продуктивний, бурякоцукровий, м'ясний і молочний.

Зазначимо, що серед матеріальних умов, необхідних для життя і виробничої діяльності, особливе місце в сільському господарстві належить землі з її ґрунтами, водними ресурсами, лісами і надрами. Від рівня ефективності використання землі значною мірою залежить розвиток продуктивних сил, масштаби і обсяг суспільного виробництва, добробуту населення.

Обмеженість розмірів землі в сільському господарстві потребує бережливого ставлення до неї, охорони від руйнівних сил природи, раціонального розподілу між галузями народного

використанні не зношується, а навпаки, властивості її поліпшуються, тобто підвищується родючість.

Під родючістю ґрунту розуміють його спроможність забезпечувати врожай, рівень якого залежить як від об'єктивних властивостей самого ґрунту, так і від розвитку культури землеробства та умов клімату. Виходячи із цього, розрізняють природну і економічну родючість ґрунту.

Систематичне підвищення родючості ґрунту – важлива умова високої продуктивності землеробства. Тому впровадження сівозмін, оптимальної структури посівних площ, удобрення ґрунтів та інших досягнень науково-технічного прогресу сприяє значному підвищенню родючості землі та покращення земельних фондів.

Земля	це продукт природи і лише у процесі виробничої діяльності людей стає засобом виробництва (інші засоби виробництва є результатом праці).
--------------	---

господарства і максимального збереження для сільського господарства. Земля як предмет праці в сільському господарстві має просторовість, що визначає властиве лише їй своєрідне поєднання робочої сили з цим специфічним предметом праці, зумовлює потребу своєрідного підходу до організації території, землевпорядкування, розміщення виробництва і його спеціалізації.

Важливою особливістю землі є **родючість**, що відрізняє її від усіх інших засобів виробництва.

Відповідно до цільового призначення всі землі поділяють на такі: сільськогосподарського призначення, населених пунктів, промисловості, транспорту, зв'язку та іншого несільськогосподарського призначення, природоохоронного, рекреаційного і оздоровчого призначення, лісового фонду, водного фонду і землі запасу.

Земельні фонди сільськогосподарських підприємств складаються із сільськогосподарських угідь (орних земель, перелогів, багаторічних

**ПІДПРИЄМНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ ЯК ОДНА
ІЗ НАЙВАЖЛИВІШИХ І ЖИТТЄВО НЕОБХІДНИХ
ГАЛУЗЕЙ НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА**

Природна родючість ґрунту	зумовлена дією природних факторів у процесі ґрунтоутворення. Вона залежить від хімічного, фізичного і біологічного складу ґрунту, може бути підвищена в процесі виробництва працею людини.
----------------------------------	--

Економічна родючість	є результатом дії природи і суспільної праці, сукупним виразом природної і штучної родючості, результатом певної властивості даного періоду продуктивності суспільної праці.
-----------------------------	--

Абсолютна родючість	певного виду ґрунту вимірюється врожайністю сільськогосподарських культур (валовий збір) з одиниці земельної площі.
----------------------------	---

насаджень, природних і культурних сіножатей, природних і культурних пасовищ). Ліси, чагарники, болота, дороги, землі під забудовою та інші угіддя належать до несільськогосподарських. Переведення одних угідь в інші називають трансформацією. Найбільшу цінність становлять орні землі, луки, пасовища, багаторічні насадження, оскільки вони беруть безпосередню участь у сільськогосподарському виробництві. Всі землі оцінюються земельним кадастром.

Ефективність використання землі визначають за натуральними та вартісними показниками.

До натуральних показників належать: виробництво зерна, цукрових буряків,

вологість; картоплі – групи, репродукція, сортова чистота, вміст крохмалю, механічна пошкодженість; молока – жирність, вміст білка, сортність; м'яса – жива маса, рівень вгодованості.

Основними напрямками поліпшення сільськогосподарської продукції є впровадження обґрунтованих систем землеробства і тваринництва, всіх досягнень агро- і зоотехнічного прогресу, раціональна система збирання, переробки сільськогосподарської продукції, вдосконалення цін, стимулювання держави сільськогосподарських працівників за високу якість продукції та її виготовлення необхідної кількості [9].

Земельним фондом	вважається вся територія, включаючи й площі під водою, незалежно від призначення та господарського використання.
-------------------------	--

льоносоломи, картоплі, овочів, фруктів, ягід на одиницю площі, молока і м'яса на 100 га сільськогосподарських угідь, свинини на 100 га рілі, яєць на 100 га зернових.

До вартісних показників економічної ефективності використання землі належить вихід валової і товарної продукції, валового і чистого доходу на 100 га сільськогосподарських угідь. Вся вироблена сільськогосподарська продукція оцінюється якістю – або сукупністю споживних властивостей, які забезпечують її придатність для харчування населення, годівлі худоби і сировини для промисловості. Продукція сільського господарства має дуже багато біологічних, біохімічних, фізичних і технологічних властивостей, які в результаті складної взаємодії впливають на її якість і можливості використання в господарстві.

Стандарти на зернові культури враховують репродукцію, сортову чистоту, клас, насіння, вологість, засміченість, а по пшениці, вміст клейковини. Основні показники якості такі: цукрових буряків – цукристість; соняшнику – вміст олії і репродукція сортів; льону-довгунця – номерність льоносоломи, трести, волокна,

Висновки. Сьогодні держава намагається запроваджувати економічні механізми регулювання земельних відносин. Зокрема, виконано грошову оцінку сільськогосподарських угідь, розпочато грошову оцінку земель несільськогосподарського призначення. На часі формування механізмів вільного обігу земельних ділянок та вирішення проблеми іпотечного кредитування, регулювання земельних відносин у населених пунктах. Зокрема органами місцевого самоврядування, відбувається без належного врахування соціально-економічного значення земель для створення сприятливого життєвого середовища. Україна ще далека від тих держав, уряди яких практично не керують економікою. Тим більше аграрною (до чого прагнуть в Україні).

Отже, основними особливостями розвитку сільського господарства є:

- тісне переплітання і взаємодія економічних законів із природними та біологічними;
- у сільському господарстві відбувається взаємодія людини з природою (від способу та культури цієї взаємодії залежать здоров'я людини, її психічний, нервовий, емоційний стан та добробут);

**ПІДПРИЄМНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ ЯК ОДНА
ІЗ НАЙВАЖЛИВІШИХ І ЖИТТЄВО НЕОБХІДНИХ
ГАЛУЗЕЙ НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА**

- менш інтенсивний характер дій економічних законів у цій сфері, що зумовлено специфікою землі, сільськогосподарського виробництва;
- велика різноманітність природнокліматичних умов та місце розташування ділянок землі не тільки в масштабі планети, а й у середині багатьох окремих країн;
- наявність, крім суспільних факторів підвищення продуктивності праці, природних (наприклад, хімічний, механічний склад ґрунту) та біологічних факторів; значний розрив між робочим періодом і кінцевим результатом;

1. Закон України "Про підприємства в Україні" від 27.03.91 р. №887-ХІІ.
2. Закон України "Про підприємництво" від 07.02.91 р. №698-ХІІ.
3. Закон України "Про підприємництво"// Галицькі контракти. – 1998. – №8. – С. 129 – 159.
4. Варналій З.С., Сизоненко В.О. Основи підприємницької діяльності. Підручник. для учнів 10 – 11 кл. /З.С. Варналій, В.О. Сизоненко. – К.: Знання України. – 2004. – 404 с.
5. Вачевський М.В., Мадзігон В.М. Основи економіки. Навчальний посібник./М. Вачевський, В. Мадзігон. – К.: Педагогічна думка. – 2007. – 612 с.
6. Гальчинський А.С., Єценко П.С., Палкін Ю.І. Основи економічних знань. – К.: Вища школа. – 1998. – 544 с.
7. Голіков В. Приватизація як фактор

переходу України до ринкової економіки// Економіка України. – 1996. – №8. – С. 13 – 21.

8. Давимука С.А. Малий бізнес і приватизація./ Бюлетень про приватизацію. – 1996. – №12. – С. 3 – 9.
9. Ковальчук Л.М. Антикризове функціонування сільськогосподарських підприємств/Ковальчук Л.М./ Науковий вісник НАН України. – К.: 2004. – Вип. 44. – С. 139.
10. Михасюк І.Р., Залога З.М., Сухай О.Є. Державне регулювання економіки в умовах глобалізації. Монографія./ За наук. ред. д-ра екон. наук, професора акад. АН Вищої школи України І.Р. Михасюка. Львівський національний університет ім. Івана Франка, НВФ "Українські технології". – Львів, 2010. – 320 с.
11. Мадзігон В.В. Історія розвитку підприємництва як соціально-економічного явища./Віктор Мадзігон. /Молодь і ринок. – 2010. – №7(67). – С. 33 – 37.
12. Мадзігон В.В. Теорія попиту і пропозиції в підприємницькій діяльності в реаліях ринкової економіки на товари і послуги. // Молодь і ринок. – 2011. – №2(73). – С. 41 – 46.
13. Мадзігон В.М. Підприємництво: причини виникнення і форми існування, підготовка молоді до підприємницької діяльності// Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №7(109). – С. 3 – 12.
14. Мочерний В.С., Каніщенко Л.О., Устинко О.А. Короткий курс економічної теорії. Навчальний посібник. Тернопіль "Економічна думка". – 2000. – С. 178 – 191.

Стаття надійшла до редакції 22.09.2011

*“Як я люблю тебе, мій рідний край,
Як я люблю красу твою, твій люд.
Як гаряче молюся і бажаю
Для твого щастя свій віддати труд”.*

*Іван Франко
видатний український письменник,
вчений, перекладач, філософ, громадський діяч*

